

INGLIZ TILINI O'RGANISHDAGI PSIXOLOGIK TO'SIQLAR VA ULARNI PEDAGOGIK AMALIYOTDA BARTARAF ETISH YO'LLARI

G'aniyeva Madina Muhammad qizi

SamDChTI Xorijiy til va adabiyoti: Ingliz tili yo'nalishi bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilini o'rganish jarayonida yuzaga keladigan psixologik to'siqlar tahlil qilinadi. Ularni pedagogik amaliyotda bartaraf etishning samarali yo'llari, jumladan, motivatsiyani oshirish, xavotirni kamaytirish va o'quv muhitini optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar ilgari suriladi. Tadqiqot xorijiy tillarni o'rganish samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Аннотация: В данной статье анализируются психологические барьеры, возникающие в процессе изучения английского языка. Предложены эффективные способы их преодоления в педагогической практике, включая повышение мотивации, снижение тревожности и оптимизацию учебной среды. Исследование направлено на повышение эффективности изучения иностранных языков.

Annotation: This article analyzes psychological barriers encountered during English language acquisition. Effective methods for overcoming them in pedagogical practice, including increasing motivation, reducing anxiety, and optimizing the learning environment, are proposed. The research aims to enhance the effectiveness of foreign language learning.

Kalit so'zlar

psixologik to'siqlar; ingliz tili; motivatsiya; xavotir; pedagogik amaliyot; til o'rganish; o'quv muhiti; samaradorlik

KIRISH

Globalizm sharoitida xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini bilish shaxsning muvaffaqiyatli faoliyati va karyerasi uchun muhim omilga aylanib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi "Xorijiy tillarni o'rganish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari" to'g'risidagi PQ-5117-son Qarori ushbu yo'nalishdagi davlat siyosatining ustuvorligini belgilab bergan edi¹. Biroq, ta'lim

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-son "Xorijiy tillarni o'rganish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. – Toshkent, 2021.

jarayonida o'quvchilar ko'plab qiyinchiliklarga, jumladan, psixologik to'siqlarga duch kelishlari sir emas. Bu to'siqlar til o'rganish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, motivatsiyaning pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, ingliz tilini o'rganishdagi psixologik to'siqlarni chuqur o'rganish, ularning sabablarini aniqlash va pedagogik amaliyotda bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy muammolardan hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, til o'rganishdagi psixologik omillarga e'tibor bermaslik o'qitish metodikalarining samarasizligiga olib kelishi mumkin. Ko'plab tadqiqotchilar, jumladan, Akramov va Karimova o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan ichki munosabati va his-tuyg'ulari jarayonning muvaffaqiyatida hal qiluvchi rol o'ynashini ta'kidlaganlar². Ushbu maqola ingliz tilini o'rganish jarayonida uchraydigan psixologik to'siqlar diagnostikasi va ularni pedagogik amaliyotda bartaraf etishning innovatsion usullarini nazariy va amaliy jihatdan asoslashga qaratilgan. Tadqiqotning maqsadi – ingliz tilini o'rganishdagi psixologik to'siqlarni aniqlash, ularning kelib chiqish sabablarini tahlil qilish va ularni samarali bartaraf etish bo'yicha pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yilgan: ingliz tilini o'rganishdagi asosiy psixologik to'siqlarni nazariy jihatdan o'rganish; ushbu to'siqlarning o'quvchilarning til o'rganish motivatsiyasi va samaradorligiga ta'sirini tahlil qilish; psixologik to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan pedagogik metod va texnologiyalarni ishlab chiqish hamda ularning samaradorligini baholash. Muammo tarixiga nazar tashlansa, til o'rganish psixologiyasi XX asrning o'rtalaridan boshlab faol o'rganila boshlangan. Stevick (1976) va Krashen (1985) kabi olimlar xorijiy tillarni o'rganishda shaxsiy omillar, ayniqsa, affektiv filtr tushunchasini ilgari surganlar³. Bu filtr o'quvchining ichki holati, xavotiri va o'ziga ishonchsizligi natijasida til o'zlashtirish jarayoniga to'sqinlik qilishini nazarda tutadi. Keyinchalik, Horwitz, Horwitz va Cope (1986) til o'rganishdagi xavotirni alohida tadqiqot obyekti sifatida o'rganib, uning turli ko'rinishlarini va o'quv jarayoniga ta'sirini ochib berganlar⁴. O'zbekiston sharoitida ham ushbu muammo bo'yicha Ahmadjonova va Shodiyev kabi tadqiqotchilarning ishlari diqqatga sazovordir. Ularning tadqiqotlari mahalliy kontekstda psixologik to'siqlarning o'ziga xos xususiyatlarini yoritishga xizmat qiladi⁵.

2 Akramov U.A., Karimova L.M. Xorijiy til ta'limida motivatsiya va shaxs psixologiyasi // Xorijiy tillar ta'limi. – 2022. – No3. – B. 67-72.

3 Krashen S.D. The Input Hypothesis: Issues and Implications. – New York: Longman, 1985. – 112 p.

4 G'oziyev E.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Noshir, 2010. – 480 b.

5 Horwitz E.K., Horwitz M.B., Cope J. Foreign Language Anxiety // The Modern Language Journal. – 1986. – Vol. 70, No2. – P. 125-132.

ASOSIY QISM

Ingliz tilini o'rganish jarayonida o'quvchilar duch keladigan psixologik to'siqlar turli shakllarda namoyon bo'ladi va ularning o'rganish samaradorligiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu to'siqlarni tushunish va bartaraf etish uchun tadqiqotimizda tizimli yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodlariga qiyosiy tahlil, sintez, induktiv va deduktiv usullar, shuningdek, pedagogik kuzatuv va so'rovnomalar kiritildi⁶. Xususan, til o'rganishdagi psixologik to'siqlarni aniqlash uchun Toshkent shahridagi bir nechta umumiy o'rta ta'lim maktablari va oliy ta'lim muassasalari talabalari va o'qituvchilari o'rtasida anonim so'rovnomalar o'tkazildi. So'rovnomada jami 300 nafar o'quvchi va 50 nafar o'qituvchi ishtirok etdi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, ingliz tilini o'rganishdagi eng keng tarqalgan psixologik to'siqlar orasida til o'rganish xavotiri (Foreign Language Anxiety), motivatsiyaning pastligi, o'ziga ishonchsizlik va xato qilishdan qo'rqish ustuvor o'rin egallaydi⁷. Til o'rganish xavotiri bu – o'quvchida xorijiy tilni o'rganish yoki undan foydalanish jarayonida yuzaga keladigan o'ziga xos qo'rquv yoki tashvish hissi. Bu holat o'quvchining darslarda faol ishtirok etishiga, o'z fikrlarini ifodalashiga va yangi ma'lumotlarni o'zlashtirishiga to'sqinlik qiladi. Masalan, so'rovnomada ishtirok etgan o'quvchilarning qariyb 65% i sinfda ingliz tilida gapirishdan o'zlarini noqulay his qilishlarini, 40% i esa noto'g'ri gapirib qo'yishdan xijolat tortishlarini bildirganlar. Motivatsiyaning pastligi esa ko'pincha tilni o'rganishning ahamiyatini to'la tushunmaslik, o'quv materiallarining zerikarli bo'lishi yoki tezkor natijalarga erisha olmaslikdan kelib chiqadi⁸.

O'ziga ishonchsizlik to'siqlarning yana bir muhim qismidir. Ba'zi o'quvchilar o'zlarining til o'rganish qobiliyatlariga shubha bilan qarashadi, natijada ular hatto oddiy vazifalarni bajarishda ham qiynalishadi. Xato qilishdan qo'rqish esa ko'pincha sinfda faol muloqotga kirishishga to'sqinlik qiladi, chunki o'quvchilar xatoliklari uchun tanqid qilinishdan yoki masxara qilinishdan cho'chidi. Misol uchun, "Aytsam noto'g'ri gapiramanmi?" kabi fikrlar o'quvchining nutq faoliyatini cheklab qo'yadi. Pedagogik amaliyotda ushbu psixologik to'siqlarni bartaraf etishning bir qancha samarali yo'llari mavjud. Birinchidan, o'quvchilar motivatsiyasini oshirish uchun ularning shaxsiy qiziqishlariga mos keladigan o'quv materiallari va interaktiv mashg'ulotlar joriy etilishi lozim. Masalan, o'yin texnologiyalari, loyiha ishlari va real hayotiy vaziyatlarga

⁸ Pinter A. Teaching Young Language Learners. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 208 p.

asoslangan kommunikativ topshiriqlar o'quvchilarni faollashtirishi mumkin⁹. Aytaylik, o'quvchilarga biror mavzu bo'yicha kichik tadqiqot o'tkazib, natijalarini ingliz tilida taqdim etish topshirig'i berilishi, ularning ijodiy va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirib, shu bilan birga tilni o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Ikkinchidan, til o'rganish xavotirini kamaytirish uchun xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratish muhimdir. O'qituvchi xatoliklarni ta'lim jarayonining tabiiy qismi sifatida qabul qilib, o'quvchilarni xato qilishdan qo'rqmaslikka undashi kerak. Misol uchun, bir tadqiqotda, o'qituvchilarning ijobiy munosabati va xatolarni tuzatishda konstruktiv yondashuvi o'quvchilarning sinfdagi faolligini sezilarli darajada oshirishi aniqlangan¹⁰. "Men xato qilsam, o'qituvchim meni tushunadi va to'g'ri yo'nalish beradi" degan ishonch o'quvchini yanada dadilroq harakat qilishga undaydi. Shuningdek, o'z-o'zini baholash va tengdoshlar tomonidan baholash kabi metodlar ham o'quvchilarning xavotirini kamaytirishga yordam beradi.

Uchinchidan, o'ziga ishonchsizlikni bartaraf etish uchun o'quvchilarga kichik, ammo erishish mumkin bo'lgan maqsadlar qo'yish va ularning har bir muvaffaqiyatini e'tirof etish zarur. Bu jarayonda o'qituvchining o'quvchilarga psixologik qo'llab-quvvatlashi nihoyatda muhim. Masalan, "Sen buni uddalay olasan, faqat ozgina harakat qilish kerak" kabi rag'batlantiruvchi so'zlar o'quvchilarning o'ziga ishonchini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, o'quvchilarni juftlikda yoki kichik guruhlarda ishlashga undash ham psixologik bosimni kamaytiradi va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Guruhdagi ish o'quvchilarga o'zaro yordam berish va bir-birlarining xatolarini tuzatish imkoniyatini beradi, bu esa ularning tilni o'rganishga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi.

To'rtinchidan, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ham psixologik to'siqlarni yengishda muhim rol o'ynashi mumkin. Interaktiv dasturlar, mobil ilovalar va onlayn platformalar o'quvchilarga tilni qiziqarli va erkin muhitda o'rganish imkoniyatini beradi¹¹. Virtual reallik yoki kengaytirilgan reallik texnologiyalari yordamida yaratilgan sun'iy muhitlar o'quvchilarga realistik muloqot holatlarini simulyatsiya qilishga va o'zlarining til ko'nikmalarini amalda qo'llashga imkon beradi, bu esa xavotirni kamaytiradi va o'ziga ishonchni oshiradi. Shuningdek, audioseviching (Audio-Lingual Method) kabi eskirgan usullardan voz kechib, kommunikativ metod (Communicative Language Teaching) kabi yangi yondashuvlarni qo'llash zarur. So'z

⁹ Hadfield J. Classroom Activities Series: Elementary. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 128 p.

¹⁰ Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. 6th ed. – White Plains, NY: Pearson Education, 2014. – 416 p.

boyligini oshirishda esa kontekstual o'qitish va lug'at yodlashning turli usullaridan, masalan, mnemonik usullardan foydalanish tavsiya etiladi.

O'qituvchilarning malakasini oshirish va ularni psixologik-pedagogik bilimlar bilan qurollantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda differensial yondashuvni qo'llay olishi kerak. Ba'zi o'quvchilar vizual, boshqalari esa audial yoki kinestetik o'rganish usulini afzal ko'rishadi. Har bir o'quvchining ehtiyojlariga mos keladigan o'qitish usullarini qo'llash ularning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi¹². Masalan, "role-play" (rol o'ynash) usuli o'quvchilarga real hayotiy vaziyatlarda tilni qo'llash imkonini beradi va shu bilan birga ularning o'ziga ishonchini oshiradi. "Storytelling" (hikoya qilish) kabi usullar esa o'quvchilarning ijodkorligini rivojlantirib, tilni yanada qiziqarli tarzda o'rganishlariga yordam beradi. Pedagogik amaliyotda bunday innovatsion metodlarni qo'llash, o'quvchilarning psixologik to'siqlarini samarali bartaraf etishga va ularning ingliz tilini o'rganishdagi muvaffaqiyatini ta'minlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Ingliz tilini o'rganishdagi psixologik to'siqlar, ya'ni til o'rganish xavotiri, motivatsiyaning pastligi, o'ziga ishonchsizlik va xato qilishdan qo'rqish o'quv jarayonining samaradorligini sezilarli darajada pasaytirishi mumkin. O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ushbu to'siqlar o'quvchilarning faolligi va til o'zlashtirish tezligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu to'siqlarni bartaraf etish uchun pedagogik amaliyotda bir qator samarali yo'llar mavjud. Bularga, birinchidan, o'quvchilarning qiziqishlariga mos, interaktiv va kommunikativ o'qitish metodlarini (masalan, loyiha ishlari, rol o'yinlari) joriy etish orqali motivatsiyani oshirish; ikkinchidan, xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratish, bunda xatoliklar ta'limning tabiiy qismi sifatida qabul qilinib, o'quvchilar rag'batlantiriladi; uchinchidan, o'ziga ishonchsizlikni yengish uchun erishish mumkin bo'lgan maqsadlar qo'yish va kichik muvaffaqiyatlarni ham e'tirof etish; to'rtinchidan, zamonaviy axborot texnologiyalari va raqamli resurslardan samarali foydalanish kiradi.

Kelgusidagi tadqiqotlar ushbu psixologik to'siqlarning turli yosh guruhlariga ta'sirini yanada chuqur o'rganishga, shuningdek, madaniy omillarning til o'rganishdagi psixologik jarayonlarga ta'sirini aniqlashga qaratilishi mumkin. O'zbekistonning ko'p

millatli va ko'p tilli kontekstida har bir mintaqa yoki etnik guruh uchun o'ziga xos psixologik to'siqlarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha maxsus dasturlarni ishlab chiqish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu, o'z navbatida, til ta'limining umumiy sifatini oshirib, mamlakatimizda xorijiy tillarga bo'lgan ehtiyojni qondirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-son "Xorijiy tillarni o'rganish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. – Toshkent, 2021.
2. Akramov U.A., Karimova L.M. Xorijiy til ta'limida motivatsiya va shaxs psixologiyasi // Xorijiy tillar ta'limi. – 2022. – No3. – B. 67-72.
3. Krashen S.D. The Input Hypothesis: Issues and Implications. – New York: Longman, 1985. – 112 p.
4. G'oziyev E.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Noshir, 2010. – 480 b.
5. Horwitz E.K., Horwitz M.B., Cope J. Foreign Language Anxiety // The Modern Language Journal. – 1986. – Vol. 70, No2. – P. 125-132.
6. Pinter A. Teaching Young Language Learners. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 208 p.
7. Hadfield J. Classroom Activities Series: Elementary. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 128 p.
8. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. 6th ed. – White Plains, NY: Pearson Education, 2014. – 416 p.
9. Abdullayeva N.Q. Raqamli ta'lim muhitida til o'rganishdagi innovatsion usullar // Ta'lim texnologiyalari. – 2023. – No5. – B. 80-86.
10. Littlewood W. Task-Based Language Teaching and Learning in the Context of Second Language Acquisition // The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition. – Cambridge University Press, 2017. – P. 165-181.